

УДК 336.71

*І.І. Д'яконова, канд. екон. наук, доц.,
ДВНЗ "Українська академія банківської справи НБУ"*

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА УКРАЇНИ ТА ФІНАНСОВА ДОЛАРИЗАЦІЯ

Постановка проблеми. У широкому розумінні доларизація є феноменом міжнародного грошового ринку, при якому іноземна валюта широко застосовується для операцій у межах країни та окремих галузях її економіки, незважаючи на наявність національної валюти, до її повного витіснення.

У даній статті мова йде про дослідження феномену доларизації в банківському секторі економіки, залежності ринку позичкового капіталу від попиту та пропозиції на іноземну валюту в економіці України.

Незважаючи на покращення макроекономічного становища країни, ступінь доларизації депозитів та кредитів в Україні залишається високим. За останні два роки цей процес тільки прискорився. Така ситуація гіпотетично може бути наслідком впливу наступних чинників: зниження довіри до політики Уряду, значний ступінь коливання рівня інфляції в країні на фоні жорсткої фіксації валютного курсу, а також зростання присутності іноземних банків.

Зростання доларизації кредитів на фоні кредитного буму в країні відображається перш за все на зростанні ризику ліквідності в банківському секторі.

Отже, виявлення чинників, які найбільше впливають на наявність такого негативного явища в банківській системі України, як доларизація та відпрацювання шляхів щодо запобігання негативних наслідків є сьогодні вкрай актуальною проблемою.

Дослідженням питань доларизації в останні роки займалось чимало видатних науковців та практиків, серед яких слід виділити Кауфмана [1], Ж. Кайазо [5], Ж. Ніколо [9], С. Хейезен [5], Р. Піонтковського, А. Фрідмана та інших.

Здобутки зазначених авторів сприяли розширенню уявлень про таке економічне явище як доларизація щодо методів та підходів до управління ним.

В Україні протягом поточного року працювали над розробкою та впровадженням монетарної політики В. Стельмах, О. Шаповалов, Н. Гребеник. Саме вони зробили значний внесок у вирішення цієї проблеми.

Мета статті – дослідити фактори впливу на рівень доларизації в Україні в 1991-2006 роках, визначити заходи запобігання прояву негативного впливу фінансової доларизації на стан банківської системи України.

Виклад основного матеріалу. Слід зазначити, що в останні роки позитивно змінюються умови роботи банків. На перший план виходить тенденція до економічного піднесення. Як наслідок – поліпшились макроекономічні умови розвитку банківської системи: зростання ВВП та помірні інфляція стали важливими чинниками розвитку банківського бізнесу (рис. 1, 2). Зростання доходів населення та позитивні темпи розвитку промислового виробництва також свідчать про існування передумов для стабільного розвитку банківської системи нашої країни.

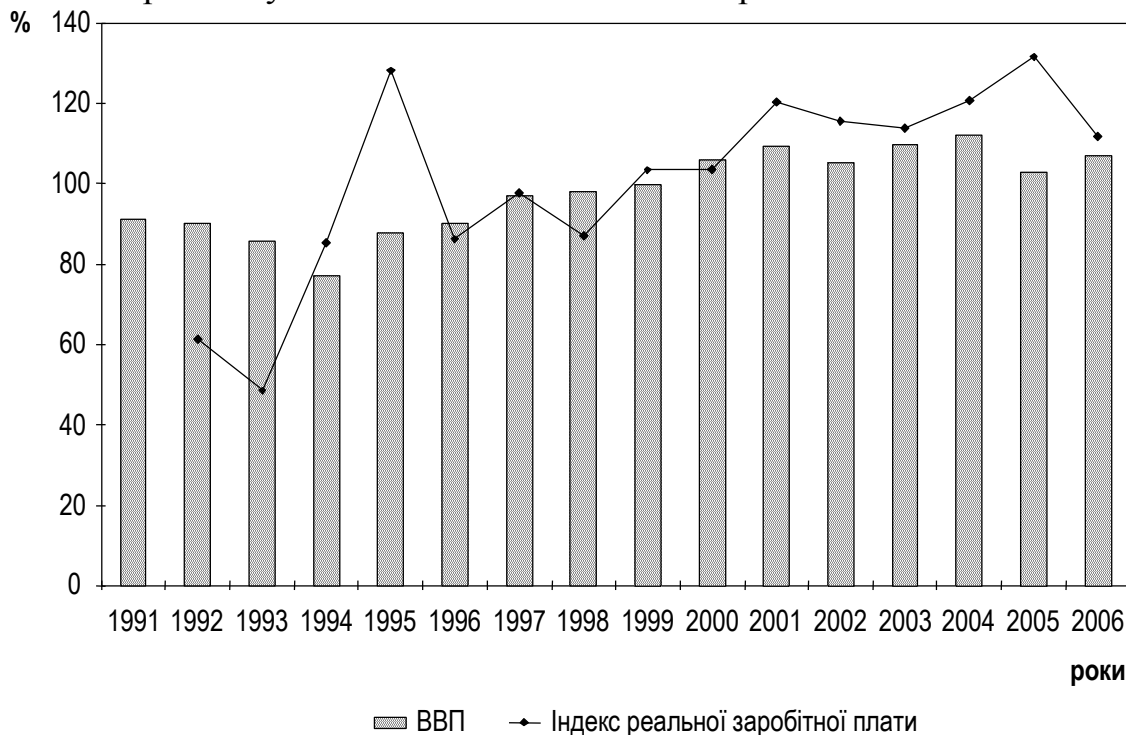
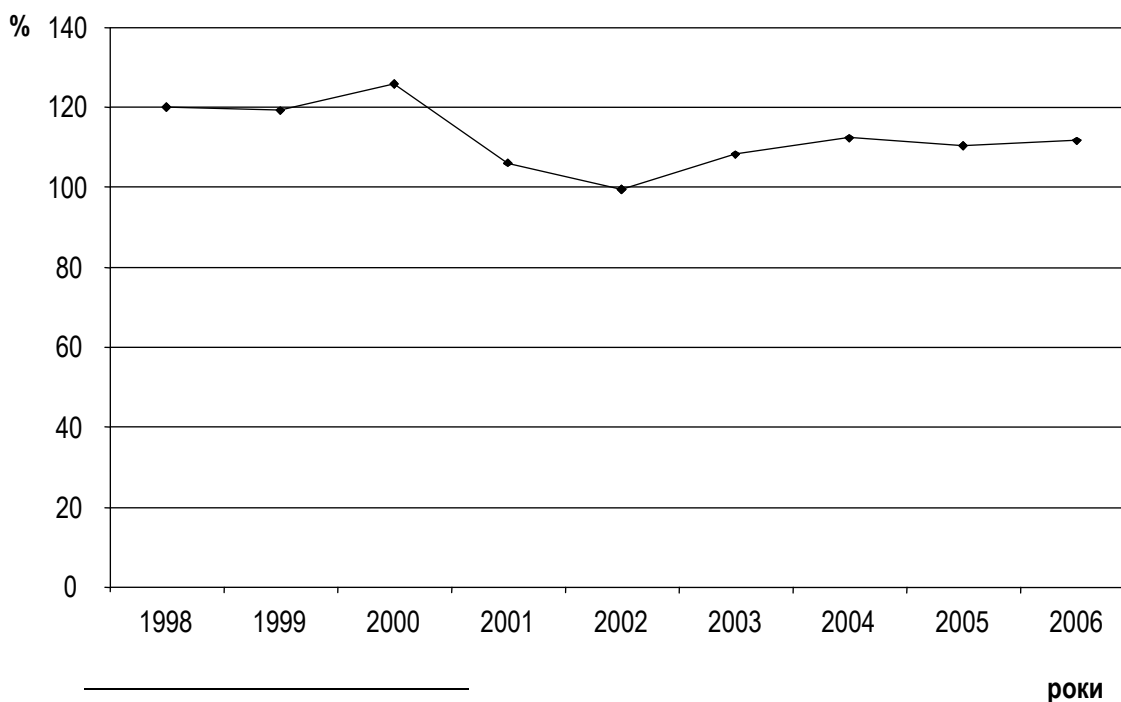

Рис. 1. Динаміка ВВП та індексу реальної заробітної плати в Україні в 1991-2006 рр.¹

¹Джерело даних: офіційна статистика Національного банку України // www.bank.gov.ua.

Індекс споживчих цін, грудень до грудня попереднього року, %

Рис. 2. Динаміка індексу споживчих цін в Україні в 1998-2006 рр.¹

Достатньо динамічно розвивається і банківський сектор економіки (табл. 1). Збільшуються кількісні показники – покращуються якісні характеристики діяльності банківської системи України.

Таблиця 1

Показники діяльності комерційних банків України, млн. грн.

№ пор.	Назва показника	01.01. 2001	01.01. 2002	01.01. 2003	01.01. 2004	01.01. 2005	01.01. 2006	01.01. 2007
1	Кількість зареєстрованих банків	195	189	182	179	181	186	193
Активи, млн. грн.								
1	Загальні активи (не скориговані на резерви за активними операціями)	39866	50785	67774	105539	141497	223024	353086
2	Чисті активи (скориговані на резерви за активними операціями)	37129	47591	63896	100234	134348	213878	340179
3	Кредитний портфель	23637	32097	46736	73442	97197	156385	269688
4	Довгострокові кредити	3309	5683	10690	28136	45531	86227	157224
Пасиви, млн. грн.								
1	Пасиви, всього	37129	47591	36896	100234	134348	213783	340179
2	Балансовий капітал	6507	7915	9983	12882	18421	25451	42566
3	Зобов'язання банків	30622	39676	53913	87352	115926	188427	297613
Довідково								
1	Регулятивний капітал, млн. грн.	5148	8025	10099	13274	18188	26373	41148
2	Адекватність регулятивного капіталу (H2)	15,53	20,69	18,01	15,11	16,81	14,95	14,19

Джерело: Національний банк України // www.bank.gov.ua.

Однак в останні роки, незважаючи на покращення макроекономічного становища країни, ступінь доларизації депозитів та кредитів в Україні залишається високим.

За класифікацією МВФ, існує два види доларизації. Реальна доларизація – використання доларів або іншої валюти для торгових розрахунків всередині країни, коли зарплати виплачуються у валюті, вартість більшості товарів та послуг, що входять до споживчого кошика, також вимірюється в іноземній валюті. Фінансова доларизація проявляється тоді, коли жителі країни тримають свої збереження у валюті, але при торгових операціях надають перевагу національній валюті. Україні відомі всі види

доларизації. Однак у межах даного дослідження зосередимось на аналізі саме фінансової доларизації.

У 90-х роках ХХ ст. гіперінфляція і стагнація економіки (рис. 1, 2) призвели до розповсюдження внутрішніх розрахунків у доларах США. Тоді доларизація нівелювала ризики інфляції і захищала українців від зниження вартості купоно-карбованця. До цього можна додати і переважно інфляційні методи фінансування дефіциту бюджету, що також сприяло зростанню доларизації.

З початку 2000-х років грошово-кредитна політика була спрямована на стабілізацію гривні. При цьому вже майже 2 роки гривня зафіксована на рівні 5,05 долара. Стабілізація гривні деякий час сприяла скороченню доларизації економіки.

Отже, доларизацію України 2006-2007 років можна вважати переважно фінансовою: іноземна валюта слугує скоріше валютою заощаджень чи інвестицій ніж грошовою одиницею при розрахунках за товари та послуги.

А в останні два роки цей процес тільки прискорився (рис. 3, 4). Така ситуація гіпотетично може бути наслідком впливу наступних чинників:

- значних політичних ризиків;
- непередбачуваності рівня інфляції;
- зростання присутності іноземних банків на національному кредитному ринку.

Рис. 3. Динаміка структури кредитів банківської системи України за видами валюти у 1991-2006 рр.

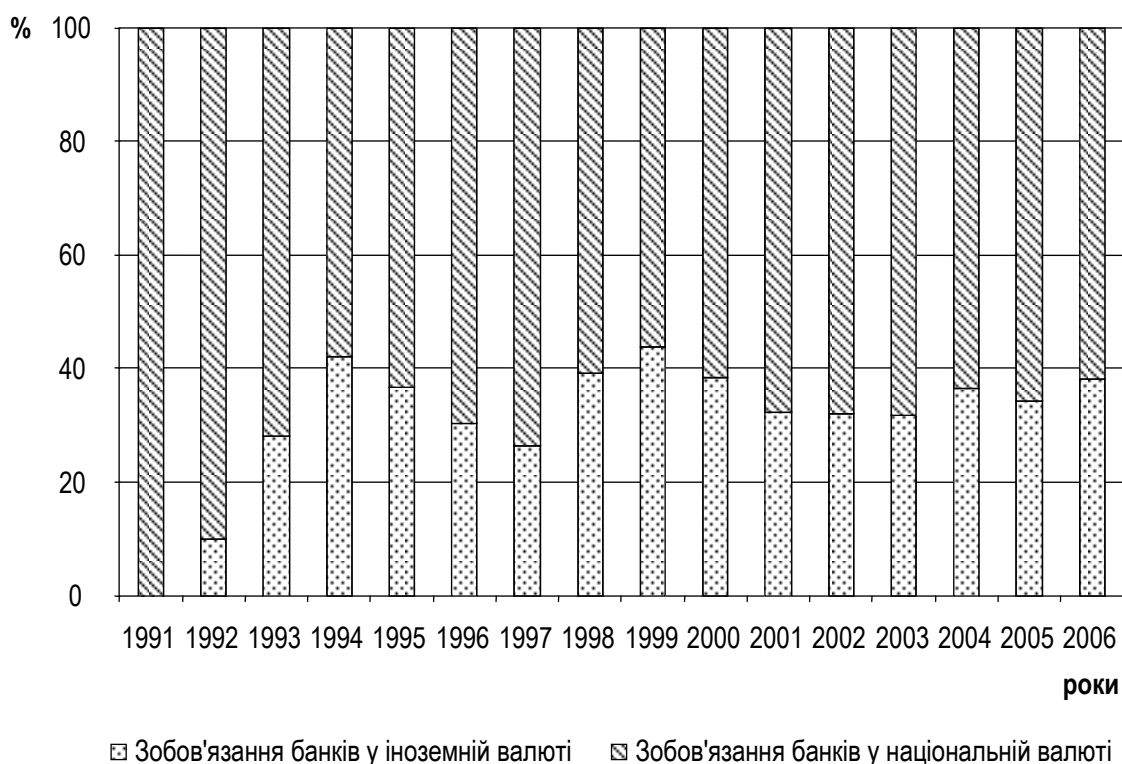

Рис. 4. Динаміка структури зобов'язань банківської системи України за видами валюти в 1991-2006 рр.

Аналізуючи дані рисунків 3-4, можна сказати, що, починаючи з 1993 року, доларизація нашої економіки була істотною та постійною, незважаючи на прискорення чи падіння основних макроекономічних показників.

Слід додати, що зростання доларизації кредитів на фоні кредитного буму в країні відображається перш за все на зростанні ризику ліквідності в банківському секторі.

Кредитний ризик підсилюється не тільки зростанням абсолютного значення обсягів позик в іноземній валюті, але і тим, що позичальники сьогодні переважно не мають постійного доходу в іноземній валюті.

Деякий рівень доларизації може бути передбаченим і фактично очевидним, особливо в економіці, в якій довіра до місцевої валюти була підірвана, наприклад, в Україні в період гіперінфляції на початку 90-х років ХХ ст. Це також логічно пов'язано із значною відкритістю малої економіки.

Фактори, що підсилюють доларизацію, включають також слабкість інститутів управління економікою та соціальною сферою в країні, порівняно високі темпи зростання індексу цін на фоні де-факто фіксованого обмінного курсу.

Після середнього рівня 28 % в 1997 році рівень доларизації депозитів різко підвищився в другому півріччі 1998 року, коли курс гривні щодо долара США почав різко зростати, а рівень інфляції зріс до 120 % у річному обчисленні.

Рівень доларизації зріс до 45 % на початку 2000 року. Після цього спостерігався період стійкого падіння до 30 % у другому півріччі 2004 року. Це збіглося з періодом стабільності обмінного курсу. Далі рівень доларизації збільшувався до 40 % у жовтні 2006 року.

Рівень доларизації значно зріс у 2005 році, коли іноземні банки почали поступово проникати на український ринок банківських послуг. У першому півріччі 2006 року більш ніж 60 % кредитів домогосподарств було деноміновано в іноземній валюті. Це провокувалось перш за все сприятливими відсотковими ставками за кредити, що пропонувались іноземними банками (в середньому на 4-5 % нижче).

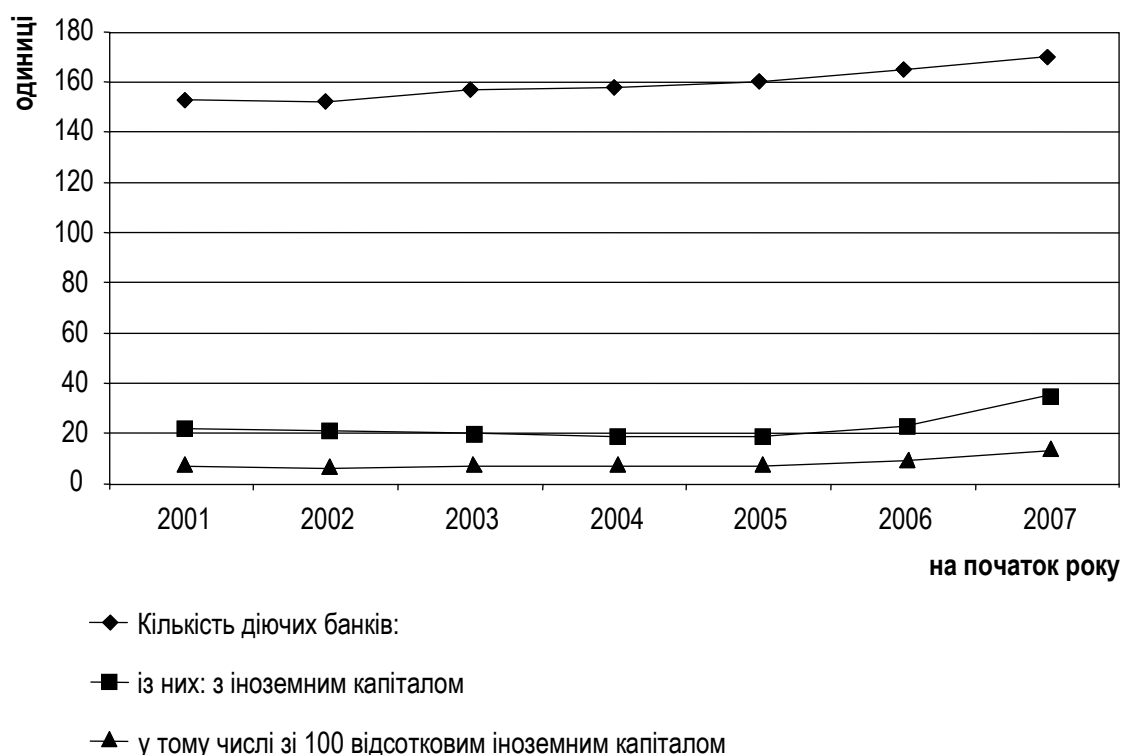

Рис. 5. Динаміка кількості банків в Україні, в тому числі банків з іноземним капіталом, од.

У багатьох країнах із високодоларизованою економікою, що розвиваються, спостерігається тенденція до асиметрії, тенденція рівня доларизації та інфляції [10]. Україна демонструє саме таку тенденцію протягом 1998-2002 рр.

Висока та зростаюча інфляція веде до валютного заміщення та фінансової доларизації, оскільки резиденти шукають шляхи захисту купівельної спроможності та вартості активів.

Низька довіра до якості управління в країні може призвести до падіння впевненості в місцевій валюті та переведення активів в іноземну валюту.

Починаючи з 1996 року Світовий банк публікує сумарний індикатор "Ефективності уряду", який допомагає визначити ступінь довіри народу до якості управління владних структур, рівня бюрократії, компетенції армії,

незалежності армії від політичного тиску та спроможність уряду впровадження економічної та соціальної політики. Цей індекс ранжується від $-2,5$ до $2,5$. Отже, чим вищий показник, тим кращою є якість управління в країні. Використовуючи відповідний індекс, а також тенденції доларизації економіки, фахівці Міжнародного валютного фонду доводять, що при порівнянні рейтингів “Ефективності уряду” та рівнів доларизації у перехідних економіках спостерігається зворотна пропорційна залежність між визначеним показником та рівнем доларизації [9]. Відповідно Україна, враховуючи внутрішні дестабілізуючі чинники з боку Уряду та політичної ситуації, повинна мати навіть більший рівень доларизації, ніж він є зараз.

Негативно позначиться на рівні доларизації в країні і рівень участі іноземного капіталу в банківській системі, оскільки іноземні банки, які завоювали велику довіру з боку населення, використовують у порівнянні з вітчизняними банками канали залучення стосовно дешевих ресурсів від материнських банків. Це відповідно спонукає вітчизняних позичальників брати кредити у валюті. Подібна ситуація, на наш погляд, повинна бути ретельно вивчена органами нагляду. Крім того, повинні бути підвищені деякі обов’язкові нормативи.

Висновки та пропозиції. Таким чином, для України в останні два роки очевидним є прискорення темпів доларизації кредитів та депозитів, При цьому, на наш погляд, основними чинниками такого процесу є:

- низька довіра до політики Уряду в країні та значні політичні ризики;
- непередбачуваність інфляції;
- високі ставки по валютних депозитах, висока популярність цього інструмента збереження коштів внаслідок нерозвиненості фондового ринку, інвестиційних фондів інших інститутів небанківського фінансового сектора;
- зростання присутності іноземних банків у банківській системі України. Саме ці банки, які завоювали велику довіру з боку населення у порівнянні з вітчизняними банками, мають вигідні умови доступу до дешевих іноземних ресурсів;
- бум валютного кредитування, який, з одного боку, був спровокований зростанням доходів населення та компаній, іншими словами, зростанням вільних коштів в економіці. Оскільки ставки за доларовими депозитами нижчі, ніж за гривневими, населення та суб’єкти господарювання надають перевагу купувати в кредит, який є доларовим чи в іншій іноземній валюті;
- відкритість української економіки – українські банки не мають можливості залучати довгі дешеві ресурси в гривні, тому вимушені виходити на міжнародний ринок капіталу.

Національний банк України вже запровадив деякі кроки щодо зниження залежності від доларизації. Це покращило умови щодо якості банківського капіталу та підвищило вимоги нагляду щодо недобропорядних боржників.

Органи банківського нагляду повинні сьогодні активно відпрацювати шляхи зниження уразливості України від доларизації.

Доцільним є підсилення нормативів адекватності капіталу з 10 до 12-13 %, оскільки сьогодні капітал банків є чи не єдиним дієвим заходом запобігання банківським кризам.

Очевидним є також необхідність розвитку фондового ринку як інструмента диверсифікації шляхів заощаджень вільних коштів суб'єктів господарювання.

Політична стабілізація в країні буде сприяти зростанню довіри до національної валюти, а отже, і зниженню фінансової доларизації в країні.

Список літератури

1. Шкарпова Е. Рост долларизации не влияет на сбережения украинцев // http://bin.com.ua/templates/analitic_article.shtml?id=65822.
2. Armas, Adrian and Grippa, Francisco, 2006, "Inflation Targeting in a Dollarized Economy: The Peruvian Experience" in *Financial Dollarization: the Policy Agenda*, edited by Adrián Armas, Alain Ize, and Eduardo Levy Yeyati, (New York: Palgrave Macmillan; Washington: International Monetary Fund).
3. Baqueiro, Aramado, Alejandro Diaz de Leon, and Alberto Torres, 2003, "Fear of Floating or Fear of Inflation? The Role of Exchange Rate Pass-Through," *Monetary Policy in a Changing Environment*, BIS Papers № 19. – P. 338-354.
4. Broda, Christian, 2001, "Coping with Terms-of-Trade Shocks: Pegs versus Floats", *AEA Papers and Proceedings*, Vol. 91, № 2.
5. Cayazzo, Jorge, Antonio Garcia Pascual, Eva Gutierrez, and Socorro Heysen, 2006, "Toward an Effective Supervision of Partially Dollarized Banking System," IMF Working Paper 06/32 (Washington: International Monetary Fund).
6. De Nicolo, Gianni, Patrick Honohan, and Alain Ize, 2003, "Dollarization in the Banking System: Good or Bad?", IMF Working Paper 03/146, (Washington: International Monetary Fund).
7. Gulde, Anne-Marie, David Hoelscher, Alain Ize, David Marston, and Gianni De Nicolo, 2004, *Financial Stability in Dollarized Economies*, IMF Occasional Paper 230 (Washington: International Monetary Fund).
8. Kaufmann and others (2005). Information on the methodology behind the construction of these indicators is available at www.worldbank.org/wbi/governance.
9. The empirical link between dollarization and institutional quality has received considerable support in the literature. See, for example, De Nicolo and others (2003).
10. Ukraine: Selected Issues International Monetary Fund February 2007 IMF Country Report № 07/47.

Отримано 25.09.2007